

PROF. DR. BEYZA BİLGİN VE DİN EĞİTİMİNE KATKILARI

Recai DOĞAN*

Öz

Prof. Dr. Beyza Bilgin, 1956 yılında başladığı “ilahiyat” kariyerini “din eğitimi” alanında sürdüren ve alanının ilk profesörü olarak bu yolculuğunu devam ettiren bir din eğitimcisidir. Bu makalede, Türkiye’de din eğitimi alanında yaptığı bilimsel araştırmalarla önemli katkılar sağlayan Beyza Bilgin’in hayatı ve çalışmaları tanıtılarak din eğitimine katkıları ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda makalenin temel problematiği, din eğitimi bilimi için oldukça etkili bir isim olan Beyza Bilgin’in çalışma ve çabalarının din eğitimi bilimine ve din eğitiminin boyutlarına olan katkısının neler olduğu sorusu ekseninde kurgulanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın amacı, din eğitiminin bilimselleşme yolculuğundaki katkılarıyla kendi zamanının ötesine uzanan Bilgin’in zihinsel ve akademik üretimlerinin, din eğitimi alanına olan etki ve katkılarını betimsel bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışmaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Bilgin’in aile, eğitim ve meslek hayatını içeren yaşam öyküsüne, 15.09.2020 tarihinde kendisi ile yapılan mülakat sonucunda ulaşılmıştır. Biyografik veriler haricinde Bilgin’in düşünsel projeksiyonları olan yayınları da alana olan etkisini ve katkısını daha belirgin hale getirmek amacıyla ayrıca makalede ele alınmıştır. Din eğitimi alanında birçok ilke imza atan Beyza Bilgin’in din eğitimine katkılarının hangi boyutlarda ve nasıl olduğu soruları, durum desenli betimleyici içerik analizi yöntemi ile cevap-

* Prof. Dr., Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi.
e posta: recai.dogan@manas.edu.kg ORCID: 0000-0001-9668-4563.

Atf /Cite as: Doğan, R. (2020). Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitimi Katkıları. Dini Araştırmalar. 23(58):27-50. Din Eğitimi: Beyza Bilgin Özel Sayısı
DOI: 10.15745/da.798405

lanmaya çalışılmıştır. Makalenin sonucunda, Beyza Bilgin'in din eğitiminin bilimselleşmesi ve kurumsallaşmasının yanı sıra alandaki teorik ve pratik gelişmelerin öncüsü olduğuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beyza Bilgin, Din Eğitimi, Örgün Din Eğitimi, Zorunlu Din Dersleri, Yaygın Din Eğitimi.

Prof. Dr. Beyza Bilgin and her Contributions to Religious Education

Abstract

Prof. Dr. Beyza Bilgin was a religious educator who continued her “theology” career, which she started in 1956, in the field of “religious education” and crowned this journey as the first professor of her field. In this article, the life and works of Beyza Bilgin, who has made significant contributions to the scientific research she has done in the field of religious education in Turkey, are mentioned and her contributions to religious education are discussed and evaluated. In this direction, the main focus of the article is on the question of what is the contribution of Beyza Bilgin, a very influential name for the science of religious education, to the science of religious education and the dimensions of religious education. Therefore, the aim of the study is to try to reveal the effects and contributions of the intellectual and academic productions of Beyza Bilgin who extend beyond her own time through her contributions to the journey of scientific religious education, to the field of religious education from a descriptive point of view. In order to achieve this goal, Bilgin's life story, which includes his family, education and professional life, was reached as a result of an interview with her on 15.09.2020. Apart from biographical data, Bilgin's publications with intellectual projections are also discussed in the article in order to make her influence and contribution to the field more obvious. It has been tried to be answered by the method of descriptive content analysis with a situation pattern of questions about the dimensions and how Beyza Bilgin, who has signed many firsts in the field of religious education, contributed to religious education. As a result of this stage, Beyza Bilgin has deeply influenced the scientificization and institutionalization of religious education, formal religious education and training, as well as non-formal religious education with its theoretical and practical dimensions, that she is a pioneer of developments in the field, and it has been found that her works set a fresh horizon for future studies and applications.

Keywords: Beyza Bilgin, Religious Education, Formal Religious Education, Compulsory Religious Courses, Non-formal Religious Education.

Summary

Prof. Dr. Beyza Bilgin is a scientist who played an active role in the theoretical and practical aspects of the establishment of the Religious Education Department, the scientificization of the Religious Education, and its systematic and theoretical structure, as well as leading many firsts in the field of religious education. Bilgin has made scientific productions on almost every subject such as problem areas, methods, formal religious education, and non-formal religious education, which are the sub-dimensions of the science of religious education. In different platforms, with various publications. It is possible to see the reflections of the efforts and work of Bilgin, who has proficient her contributions to the science and practice of religious education on rational foundations, at the core of academic studies and scientific practices in the field today.

For all her contributions considered in the content of the article and exceeding its limits, Prof. Dr. Beyza Bilgin's life and scientific productions in the field of religious education have been discussed and her contributions to the field have been also evaluated from a descriptive point of view. In this direction, the problematic of the article is shaped around the question of the contribution of the theoretical and practical work of Bilgin, who is identified with religious education, to both the science of religious education and to the sub-dimensions of religious education. Therefore, the aim of the article is to try to address the impact of the intellectual and academic projections of Bilgin on the field of religious education with a descriptive approach. In order to serve this purpose, first of all, Prof. Bilgin's biographical story was revealed by interviewing her and her literary contributions to the field were introduced to her books, book chapters, articles and translations. The questions about the direction and dimensions of the contributions of Bilgin, who owns the intellectual property of most of the first in the field of religious education, have been tried to be answered with the descriptive content analysis method based on the situation pattern.

Prof. Dr. Beyza Bilgin was born in 1935 in Izmir. Her mother is Saliha Hanım of Uzbekistan and her father is İbrahim Bey from Macedonian Turks. Due to some difficulties, Nigâr Hanım was adopted by her father, who stated that she had access to education thanks to Nigâr Hanım. Due to the profession of Nigar Hanım's brother, they resided in Bandırma, Karabük, Istanbul and Eskişehir and Bilgin completed his primary and high school education in these cities. Although she started the Department of Chemical Engineering

at Ankara University in 1955, she could not find what she was looking for in this department because she was interested in literature and philosophy. Bilgin, who decided that she could study the knowledge that she could not see during her school years and was also interested and curious about from an epistemological point of view, enrolled in the Faculty of Theology of Ankara University in 1956 and graduated in 1960.

Bilgin, who started her professional life as a teacher, focused on the subject of religious lessons in schools during the process in which she performed her profession and shared her knowledge and experience on this subject through various means. Her interest in religious education was not limited to the geography in which she lived, but she went to Munich, Germany, on a scholarship of the Ministry of Education, in the 1963-1964 academic year to investigate how religious education was taught in Europe, and when she returned, she prepared a report containing proposals and definitions for religious education. In addition to her teaching profession, she started to serve as Turkey's first female preacher in 1962. In 1965, she started to work as a Pedagogy Assistant in the Chair of Psychology and Pedagogy of Religion. She received the title of doctor with his doctoral thesis entitled "Love as the basis of Education in Islam", which she started under the supervision of Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen but not finish it due to the death of Egemen and completed under the supervision of Hilmi Ziya Ulken. Bilgin, who focuses on religion courses in formal religious education after her doctorate, was an associate professor with her work "Religious Education in Turkey and Religious Courses In High Schools"; in 1988, she was named the first professor of religious education department in Turkey with her work "Educational Science and Religious Education" and served as vice dean of the Faculty of Theology for one semester. After retiring in 2002, Bilgin continues her scientific work.

She has scientific work on almost every subject and scope of religious education and the science of religious education, as well as concrete efforts to raise public awareness. Having started the journey of scientific studies of religious education, Bilgin has contributed to many other areas including formal and non-formal religious education, intercultural education and theology. After Bilgin became a Pedagogy assistant in 1965, the scientificization process of the field of religious education started. It is possible to find the first determinations about the methodology and problems of religious education in Bilgin's publications. Unlike arbitrariness and an ideological approach in religious education, she emphasized the centrality of producing knowledge with

scientific methods and a pedagogical perspective in her studies and was instrumental in the establishment of the Religious Education Chair in 1980 and the Religious Education Department in 1982. In addition, Bilgin presented examples of formal and non-formal religious education practices, carried out pioneering studies focusing on the nature of religious education, and emphasized the history, basic concepts, problematics and methods of the field.

The origins of Prof. Bilgin's contribution to formal religious education lie in the absence of religious lessons in her own years of study and in an optional form during her years of teaching. Bilgin deeply felt the inadequacy of not having studied religion and was closely interested in why and how religion lessons should be included in schools. Emphasizing that the topic of religion in Turkey is an important problem area, she conducted observations and interviews in high schools in Ankara and based on the need for religion in formal educational institutions, strengthening the argument that arbitrary practices for religion would have unintended consequences. Accordingly, the religion course, which should take place in schools, is an independent course structured with a pedagogical approach, its goals are determined, integrating with the philosophy of education and the goals of the school. Considering the process of bringing the religion course to compulsory status, it seems that the contribution of Bilgin's works and efforts is very important. In addition to her attempts and productions to make the course compulsory, Bilgin also worked on curriculum development and book writing after the course became compulsory. In addition, Bilgin contributed to the process of raising religious education teachers, as well as the process of compulsory pedagogical formation courses aiming to improve teaching profession knowledge and skills in the curriculum of theology faculties.

Another area where Beyza Bilgin made significant contributions with her scientific studies and practices is the field of non-formal religious education. Bilgin, the first female preacher in Turkey, also made scientific contributions to the scientific development of non-formal religious education and to the fact that religious education is a sub-discipline. The problematic of non-formal religious education has been systemized by addressing dimensions such as goals, methods, and target audience by Bilgin. In addition to preaching and sermons from mosques and means of non-formal religious education, she focused on sources such as the Koran and catechism in children's education, centralizing meaning and understanding instead of a rote-learning based education system, taking into account the spirit of the time. Some issues such as

religious counselling and guidance, guiding religious officials, pre-school and family religious education were also among the points Bilgin mentioned.

1. HAYATI¹

1.1. Ailesi ve Eğitim Hayatı

1935 yılında İzmir’de doğdu. Annesi Özbekistan kökenli Saliha Hanım, babası Makedonya (Usturumca) Türklerinden İbrahim Bey’dir. Makedonya’dan İzmir’e göçmen olarak gelen ve devletin verdiği topraklarda çiftçilik yapmaya başlayan İbrahim Bey, ağır bir göz hastalığı geçirerek görme yetisini tamamen kaybedip çalışamaz duruma geldi. Bunun üzerine Saliha Hanım ailesinin zorlamasıyla eşinden ayrıldı ve bir başkasıyla evlendirildi. Zaten hasta ve geçimini zor temin eden İbrahim Bey, kızını dul ve çocuğu olmayan Nigâr Hanıma evlatlık olarak verdi. Beyza Hoca, sayesinde her türlü eğitim imkânına kavuştuğu Nigâr Hanım için daima “Benim asıl Annem odur.” der.

Nigâr Hanım, Şam’da görevli bir ailenin kızıydı. Anne ve babasının erken vefatı üzerine iki küçük kardeşi ve anneannesiyle yaşamaya başladı. O zaman savaş şartlarında bankadaki paralarına el konulması sebebiyle ailesiyle çok zor günler geçirdi. Küçük yaşta olmasına rağmen koruyucu olması için kendisinden yaşlı birisiyle evlendirildi. Aile, sınırlar değişince oradakilerin Türkiye çağırılması üzerine göç edip Türk vatandaşlığına geçti. Bir süre sonra Nigâr Hanım’ın kocası hastalanıp vefat etti. Bunun üzerine Nigâr Hanım ailesinin geçimini sağlamak için terziliği öğrendi. Daha sonra hem okuma yazma kursuna gidip ilkökul diploması hem de Akşam Kız Sanat Enstitüsü denen biçki-dikiş okuluna devam ederek onun da diplomasını aldı.

Nigâr Hanım kardeşinin askerliğinin İzmir’e çıkması üzerine ailecek İzmir’e yerleşti. Beyza hocayla karşılaşması ve onu evlat edinmesi bu sırada oldu. Bundan sonra Beyza Hoca Nigâr Hanım ve ailesiyle yaşamaya başladı. Nigâr Hanımın kardeşinin memur (makinist) olması sebebiyle önce Bandırma arkasından da Karabük, İstanbul ve Eskişehir’e yerleştiler. Hoca, ilkökul eğitimini bu şehirlerde aldı. Sırasıyla İlkokulun ilk iki sınıfını Karabük Demir-Çelik İlkokulu’nda, üçüncü ve dördüncü sınıfını İstanbul Tahta Minareli İlkokulu’nda, beşinci sınıfını ise Eskişehir Dumlupınar İlkokulu’nda tamamladı. İlkokuldan sonra Eskişehir Kız Ortaokulu’nu ardından 1955 yılında Eskişehir Lisesi Fen kolunu (Şimdiki Atatürk Lisesi) bitirdi.

1955 yılında Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yüksek Kimya Mühendisliği bölümüne girdi. Ancak liseden beri edebiyat ve felsefeye meraklı olan Beyza Hoca burada aradığını bulamadı. Tesadüfen o zaman Hukuk

Fakültesi'nin yanında olan İlahiyat Fakültesi'nin levhasını gördü. Fakültenin öğretimiyle ilgili bilgiler edildi. Ortaöğretimde alamadığı ve merak ettiği bilgi türünü² burada öğrenebileceğine karar veren Beyza Hoca, ailesinin de karşı çıkarması üzerine Kimya Mühendisliği'nden ayrılarak 1956 yılında aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesi'ne kaydoldu. 1960 yılında mezun oldu.³

1.2. Meslek Hayatı

Beyza Bilgin meslek hayatına öğretmen olarak başladı. Mezun olduğu 1960 yılında önce Yozgat İmam-Hatip Okulu'na Meslek Dersleri Öğretmeni olarak atandı. Burada meslek derslerinin yanı sıra matematik derslerini, ayrıca Yozgat Kız İlk Öğretmen Okulu'nda Din Bilgisi derslerini de okuttu. Bilgin, Yozgat'ta sadece bir yıl öğretmen olarak görev yapabildi. Sağlık sorunları nedeniyle 1961-1962 eğitim öğretim yılından itibaren Ankara İmam-Hatip Okulu'na tayini çıktı. 1965 yılına kadar dört yıl bu okulda Meslek Dersleri Öğretmeni olarak görev yaptı.

Ankara'daki öğretmenlik yıllarında özellikle okullardaki din dersleri konusuna ilgi duydu. Din dersleri ile ilgili görüşlerini eğitim şuralarına, panel ve konferanslara katılarak sundu. Hatta din derslerinin Avrupa'da nasıl öğretildiğini araştırmak için 1963-1964 eğitim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın burusuyla on aylığına Almanya'nın Münih şehrine gitti. Hoca, laik bir ülke olan Alman okullarında din eğitiminin nasıl yapıldığını inceleyerek dönüşünde din eğitimi ile ilgili tespit ve tekliflerini içeren bir rapor hazırlayıp Milli Eğitim Bakanlığı'na da sundu.

Beyza Bilgin öğretmenliğinin yanı sıra 1962 yılında Ankara Müftüsü Dr. Lütfi Doğan'ın teklifi ile Ankara Ahi Tura Camii'nde Türkiye'nin ilk fahri kadın vaizi olarak da görev yapmaya başladı.⁴ İsteğe bağlı bu görevini kadın vaizler görev almaya başlayıncaya kadar Ankara'nın çeşitli camilerinde iki yıl boyunca devam ettirdi.

Beyza Bilgin, İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen danışmanlığında hazırladığı "İslam'da Allah Aşkı" adlı bir bitirme teziyle mezun oldu. Hocası bu çalışmayı çok beğendi. 1965 yılında Din Psikolojisi ve Pedagoji kürsüsüne Pedagoji asistanı olması için çağırdı. Açılan sınavı başarıyla veren Beyza Hoca öğretmenlikten üniversiteye geçiş yaptı ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde asistan olarak görev yapmaya başladı.⁵

Beyza Bilgin üniversiteye geçişinden sonra Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen danışmanlığında başladığı ancak hocasının vefatı sebebiyle Sistematik Felse-

fe Kürsüsünde Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken ile tamamladığı “İslam’da Eğitimin Temeli Olarak Sevgi” adlı doktora teziyle 1970 yılında İlahiyat Doktoru oldu. Doktora sonrası çalışmalarında ise daha çok örgün eğitimdeki din dersleri üzerine yoğunlaştı. 1979 yılında “Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri” adlı çalışması ile Eğitimde Program Geliştirme ve Öğretim dalından doçent oldu.⁶ 1988 yılında ise “Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi” adlı çalışmasıyla Türkiye’nin ilk Din Eğitimi Profesörü unvanını aldı. Bu süreç içerisinde Bilgin’in akademik ve pratik alanlardaki çalışmalarında işlediği sevgi temasının ve insan merkezliliğin, öğrencileri ile ilişkilerine, şahsi ve meslek hayatına yansımalarını, yetiştirmiş olduğu akademisyenlerin ifadelerinde oldukça yalın bir şekilde görmek mümkündür.⁷

Bir dönem İlahiyat Fakültesi dekan yardımcılığı görevinde de bulunan Prof. Dr. Beyza Bilgin, kuruluşundan itibaren Din Eğitimi Anabilim Dalı ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölüm başkanlıklarını da emekliliğine kadar yürüttü. Aynı zamanda Türk Kadınlar Konseyi Derneği, Türkiye Okul Öncesi Eğitimi Geliştirme Derneği ve Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) üyelikleri yaptı.

Evlü ve iki kız çocuğu annesi olan Prof. Dr. Beyza Bilgin, 2002 yılında emekli oldu. Halen bilimsel çalışmalarını devam ettirmektedir.⁸

1.3. Yayınları

Prof. Dr. Beyza Bilgin, akademik hayatı boyunca pek çok bilimsel çalışma yapmıştır. Bilgin’in çalışmaları kitapları, kitaplarda bölümler ve sunumları, makaleleri ve çevirileri olarak aşağıda sınıflandırılarak verilmiştir.

1.3.1. Kitapları

1. *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri* (1980). Ankara: Emel Matbaacılık.
2. *Özel Öğretim Yöntemleri Din ve Ahlak Bilgisi Öğretimi* [Saffet Bilhan’la birlikte] (1987). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
3. *İslam ve Çocuk* (1987). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
4. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi* (1988). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (İkinci baskı Gün Yayıncılık, üçüncü baskı Yeni Çizgi Yayınları).

5. *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri* (1991). Ankara: Akid Yayınları (İkinci baskı Gün yayıncılık).
6. *Elli Bin Yıllık Bir Gün* (1992). Ankara: Akid Yayınları (İkinci Baskı Gün Yayıncılık, son baskı Grafiker yayınları).
7. *Beyza Teyzeden Hikâyeler I-IV* (1993). Ankara: Gün Yayıncılık.
8. *İslam Gerçeği* [H. Atay, Y. N. Öztürk, R. Ayas, A. Güneş, H. Elik'le birlikte] (1995). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
9. *Karanlığı Işık Yapmak 1* (1999). Ankara: Gün Yayıncılık.
10. *Karanlığı Işık Yapmak 2* (2003). Ankara, Gün Yayıncılık.
11. *İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadın* (2014). Ankara: Sinemis Yayınları.

1.3.2. Kitaplarda Bölümler ve Sunumları

1. "Das Prinzip der Liebe in der islamischen Erziehung in den Unterrichtswerken der Türkei" / (Türkiye'de İslam Eğitiminde Sevgi İlkesi) (1985), *Weltreligionen und Friedenserziehung Wege zur Toleranz. Pädagogische Beiträge zur Kulturbegegnung* [ed. Johannes Lähnemann] içinde, 7 (36-44). Hamburg: EB-Verlag Rissen.
2. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Yöntemleri Üzerine" (1991), *Din Öğretimi ve Din Hizmetleri Semineri (8-10 Nisan 1988)* içinde, 331-336. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
3. "Das Verständnis religiöser Erziehung in einem Laizistischen Land: Ein Beispiel der Türkei" / (Laik Bir Ülkede Din Eğitimi Anlayışı: Türkiye Örneği) (1992), *Das Wiedererwachen der Religionen als Pädagogische Herausforderung, Pädagogische Beiträge zur Kulturbegegnung* [ed. Johannes Lähnemann] içinde, 10 (190-200). Hamburg: EB-Verlag Rissen.
4. "İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Öğretimi" (1993), *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi* içinde (76-80). İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı Yayınları.
5. "Der Islam in der Türkei" / (Türkiye'de İslam) (1993), *Spannung zwischen Vergangenheit und Gegenwart. eine Autobiografische Skizze: Interreligiöser Dialog zwischen Tradition und Moderne, Religionen im Gespräch* [ed. Reinhard Kirste] içinde, 3, 324-337.

6. “Kur’an’ın Anlatım Teknikleri Üzerine” (1994), *I. Kur’an Sempozyumu Tebliğler ve Müzakereler* (ed. M. A. Ersin-D. Cündioğlu-Z. Bulut, F. Özkan, S. Köksoy) içinde, 79-87. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları.
7. “Takdim” ve “İnsana Emanet Edilen Haklar” (1995), *Evrensel Bir Ahlaka Doğru* (çev. Cemal Tosun. N. Yaşar Aşıkoğlu-Recai Doğan) içinde, IX-XVI, 117-123. Ankara: Gün Yayıncılık.
8. “İrşatta Evrensel Sorumluluk” (1996), *I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri* [ed. A. Güney ve diğerleri] içinde, 171-179. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
9. “Der Koran als Kriterium religiöser Praxis”/ (Dini Uygulamaların Kriteri Olarak Kur’an) (1997), *Hermeneutik in Islam und Christentum* içinde, 153-160. Hamburg: E.B.-Verlag.
10. “Islamische und christliche Religion spädagogik: Was Können Wirvoneinander Lernen?”/ (İslam ve Hristiyan Din Eğitimi: Birbirimizden Neler Öğrenebiliriz?) (1998), *Interreliöse Erziehung 2000* [ed. J. Lahnemann] içinde, 16, 250-258. Hamburg: EB-Verlag Rissen.
11. “Propheten geschichtena ls Inspration fürethische Bewusstseins bildung”/ (Ahlaki Bilinç Oluşturmada İlham Kaynağı Olarak Peygamber Kıssaları) (2000), *Spiritualitätund Ethische Erziehung* [ed. Johannes Lahnemann] içinde, 20, 388-395. Hamburg: EB-Verlag Rissen.
12. “Religiöse Erzählungenals Grundlage der Bildungethischer Werte in der Schule”/ (Okulda Ahlaki Değerlerin Oluşmasında Dini Hikâyeler) (2000), *Das Projekt Weltethos in der Erziehung*[ed. Johannes Lahnemann]. Hamburg: EB-Verlag Rissen.
13. “Ansätzedes interreligiösen Lernens in der islamischen Religions pädagogik”/ (İslam Din Eğitiminde Dinlerarası Öğrenme Yaklaşımları) (2002), *Lernprozess Christen Muslime* [ed. A. Renz, S. Leimbugruber] içinde, 299-301. Hamburg: Lit Verlag Münster.
14. “Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan Kadınlarla İlgili Problemler ve Çözüm Yolları” (2003), *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, I, 245-253. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

1.3.3. Makaleleri

1. “İslam’da Muhtesiplik ve Eğitim Yönünden Değeri (1973)”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, 117-122.
2. “Liselerde Din Bilgisi Derslerinin Bugünkü Durumu” (1973), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50. Yıl Özel Sayısı, 273-290.
3. “Dua” (1975).” *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 2, 67-70.
4. “İmam Hatip Liselerinde Uygulama Dersleri” (1976). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, 317-322.
5. “Eğitimin İmkânı ve Sınırları Üzerine” (1980). *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 4, 211-218.
6. “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri” (1981). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 469-483.
7. “İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri” (1982). *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 5, 157-166.
8. “Din Dersi Öğretmenliği ve Güçlükleri” (1983). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 258-264.
9. “Atatürk ve Din” (1983). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 265-273.
10. “Çocuğun Manevi Eğitimi” (1986). *Din Öğretimi Dergisi*, 6, 29-38.
11. “Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dini Kavramlar” (1986). *Din Öğretimi Dergisi*, 8- 9, 21-29.
12. “Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Din Duygusu” (1986). *Okul Öncesi Eğitim Dergisi*, 30, 4-13.
13. “Der Religionsunterricht in der Türkei”/ (Türkiye’de Din Öğretimi) (1987). *CIBEDO*, 6, 161-172.
14. “Gençlik ve Din Eğitimi” (1987). *Din Öğretimi Dergisi*, 10, 22-31.
15. “Gençler ve Aşırı Hareketler” (1987). *Din Öğretimi Dergisi*, 11, 39-41.
16. “İlk Eğitimci Annedir” (1987). *Din Öğretimi Dergisi*, 12-1 3, 11-15.
17. “Sitten und Bräucheunter dem Einfluss des Islam”/ (İslam Etkisiyle Oluşan Örf ve Âdetler) (1988). *Interkulturelle Erziehung In Praxis Und Theorie*, 7, 249-252.
18. “İslam Terbiyesinde Sevgi Prensibi ve Türkiye’deki Uygulama” (1988). *Din Öğretimi Dergisi*, 17, 21-29.

19. “İnanç, İbadet ve Ahlak Öğretimi İlkokul Öğretmenleri İçin” (1988). *Din Öğretimi Dergisi*, 15, 16-23.
20. “Almanya Federal Cumhuriyetinde Türk Çocuklarına İslami Din Dersi Program Geliştirme Çalışmaları” (1988). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, 143-154.
21. “De Drie Voorbereidingsmaanden en Het Begrip”/ (Kandil Üç Aylar ve Kandillerimiz) (1988). *Arayış ve İslam Dergisi*, 2, 39-42.
22. “Atatürk ve Türk Kadını” (1989). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 85-94.
23. “Öğretmenlik Mesleği” (1989). *Din Öğretimi Dergisi*, 21, 13-17.
24. “Gençlerin Gözü ile Ailede Kuşaklararası İletişim” (1991). *Din Öğretimi Dergisi*, 28, 80-99.
25. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Yöntemleri Üzerine” (1991). *Din Öğretimi Dergisi*, 30, 77-81.
26. “Çocuklarımıza İnsancıl Davranışları Nasıl Kazandırabiliriz?” (1991). *Din Öğretimi Dergisi*, 26, 24-31.
27. “Roma’da İlahiyat Eğitiminde İşbirliği Semineri” (1992). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32, 233-239.
28. “Hepimize İhtiyaç Var” (1992). *Okul Öncesi Eğitimi Dergisi*, 43, 7-10.
29. “Münih’te ‘Türkiye’de İslam’ Semineri” (1992). *Din Öğretimi Dergisi*, 33, 16-22.
30. “Eğitimin Temellerinden Biri Olarak Din Eğitimi” (1992). *Din Öğretimi Dergisi*, 33, 9-14.
31. “The Understanding of Religious Education in a Country Where There is Separation of Religion and State: The Example of Turkey”/ (Din ve Devlet Ayrımının Olduğu Bir Ülkede Din Eğitimi Anlayışı: Türkiye Örneği) (1993). *British Journal of Religious Education (Special Issue on Education in Europe: The Challenge of Pluralism)*, 2 (15).
32. “Christenund Muslime Begegnensich”/ (Hristiyanlar ve Müslümanlar Karşılaşıyor) (1993). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 51- 89.
33. “Evrensel Karşılaşma-Hristiyanlar ve Müslümanlar Görüşüyorlar” (1993). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 34, 51-66.

34. "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler" (1994). *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1, 51-74.
35. "Çocuklarımızın Duyguları ve Duaları" (1995). *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2, 69-78.
36. "Türkiye'de Din Eğitimi" (1995). *Demokrasi Gündemi Dergisi*, 21, 19-24.
37. "Kültürlerarası Hafta ve V. Nürnberg Forumu" (1996), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 61-89.
38. "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar" (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 29-43.
39. "Notwendige Veränderungender islamischen Erziehung in West-Europaund in-den islamischen Ländern"/ (Batı Avrupa ve İslam Ülkelerinde İslam Eğitimindeki Gerekli Değişimler) (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 79-86.
40. "Debattenüber islamische Pädagogikin den 20. Jahrhundert"/ (20. Yüzyılda İslam Eğitimiyle İlgili Tartışmalar) (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 67-72.
41. "Yetim ve Kimsesiz Çocuklarla ilgili Tesis Kurmanın ve Yaşatmanın Önemi" (1997). *Diyanet İlmi Dergi*, 23 (3), 3-18.
42. "Müslümanların İslami Eğitiminde Gerekli Değişmeler" (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 73-78.
43. "Hollanda Yüksek İslam Okulu" (1997). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37, 59-65.
44. "EuropaEineSeele Geben"/ (Avrupa'ya Bir Ruh Vermek) (1998). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 49-52.
45. "Örgün Din Eğitiminde Yeni İhtiyaçlar ve Yönelişler" (1999). *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6, 187-200.
46. "Avrupa'ya Bir Ruh Vermek (Anadolu'dan Bir Müslüman Kadın)" (1998), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 37-52.
47. "İslam'ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak" (1999). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Cumhuriyet'in 75. Yıl Özel Sayı), 9-54.
48. "Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği" (1999). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 1-25.
49. "İslam'da Ötekine Bakış" (2001). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 11-40.

50. “Türkiye’de Din ve Laiklik” (2001). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 41-58.
51. “Teorik Geri Kalmışlık Üzerine” (2001). *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 9-30.
52. “İslam Din Pedagojisinde İslam’dan Başka Dinlerin Anlatımı” (2002). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43(2), 19-40.
53. “Küreselleşme, Din ve Eğitim” (2003), *Dini Araştırmalar*, 6 (17), 203-214.
54. “Der Religionsunterricht in der Türkei und seinreligions politische: Kontext”/ (Türkiye’de Din Öğretimi ve Dini-Politik Bağlamı). *ZeitschriftfürPedagogik*, 35 (3).

1.3.4. Çevirileri

1. *Putlar Kitabı* (1969). İbn el-Kelbi’den çeviri. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları (Yeni baskı: Ankara Okulu, 2016).
2. “Goethe ve İslam” (1962). K. Mommsen’den çeviri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 187-212.
3. “Yarının Öğretmeni Neleri Bilmelidir?” (1967). H. Rodenstein’den çeviri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 263-266.
4. “Din Dersinin Teolojik Temellerinin Yenilenmesi Üzerine” (2000), G. Moran’den çeviri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 351-364.
5. “Alman Okullarında İslam Din Öğretimi” (2002), K. Gebauer’den çeviri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43 (1), 0263-292.

2. DİN EĞİTİMİNE KATKILARI

Prof. Dr. Beyza Bilgin, 1965 yılında başlayan akademik çalışmalarıyla din eğitiminin bilimselleşmesinin yolunu açan ve bilimsel bir disiplin olarak kurumsallaştıran kişidir. Din eğitimiyle ilgili pek çok “İlk” Hoca ile gerçekleştirmiştir. Eserleriyle başta örgün ve yaygın din eğitimi, kültürlerarası eğitim ve ilahiyat olmak üzere pek çok alana katkı sağlamış, bu konularda yeni çalışmaların yapılmasına öncülük etmiştir. Din eğitimi alanında çalışan bir araştırmacının onun çalışmalarına atıf yapmaması mümkün değildir. Bu kısımda,

Beyza Bilgin'in din eğitimi alanına sağladığı katkılar çalışmalarının yoğun olduğu alanlar dikkate alınarak sınıflandırılıp incelenmiştir.

2.1. Bilimselleşmesine ve Kurumsallaşmasına Katkısı

Din ve eğitim ilişkisinin tarihi eskidir. Dinin getirdiği öğretilerin insanlara ulaştırılması aynı zamanda bir eğitim sürecidir. Dolayısıyla din ve eğitim arasında ayrılmaz bir ilişki vardır. Ancak dini bilginin/din merkezli belirlenmiş içeriğin öğretiminin bilgisi, yani “neyi, niçin, kime, ne zaman, nerede, nasıl öğretebiliriz vb. soruları çerçevesinde metotlu düşünme, araştırma ve bilgi üretme çabaları din ile eğitim ilişkisinin” (Tosun 2009: 294) tarihi kadar eski değildir. Hatta üniversitede ele alınışı ve bilimsel bir disiplin haline gelişi oldukça yenidir. Bu bilimsel ilişkinin, Türkiye’deki tarihi geçmişi Avrupa ülkelerine göre ise daha yenidir (Geniş bilgi için bkz. Tosun 2009: 293-297).

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin programında eğitimle ilgili ilk ders 1953 yılında 4. sınıfta haftada 2 saat olarak “Pedagoji” adıyla yer almıştır. 1955-1956 öğretim yılı programında ise 4. sınıfta haftada 1 saat “Terbiye ve Öğretim Usulleri” adlı bir ders okutulmuştur. Bu derslerin içeriği eğitim biliminin temel konularından oluşmaktaydı ve dinin öğretilmesine yönelik bir amaç taşımamaktaydı (Tosun 2009: 298; Aşıkoğlu 1994: 89). Onun için Türkiye’de din eğitiminin üniversite içinde bilimselleşmesi süreci, Beyza Bilgin’in 1965 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi ve Pedagoji kürsüsüne Pedagoji asistanı olmasıyla başlar. Bilgin’in bu dönemdeki çalışmaları, din eğitiminin bilimsel bir süreç olarak ele alınmasından onun metodolojisinin ve temel problematiklerinin neler olduğu konusunda ki ilk bilgileri içeren bilimsel yayınlar olması açısından önemlidir. Örneğin, “Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri” adlı çalışmasında din eğitiminin problem alanı olarak ele alınmasının, eğitim biliminin ve ilahiyatın modern anlamda kurulmasından sonra olduğunu ve din eğitiminin her ikisinin çalışmalarından yararlanmasıyla onun kendisine ait yöntemleriyle ortaya çıkan bir bilim alanı olduğunu ifade eden Bilgin (1980: 147), artık Türkiye’de de din eğitiminin bilimselleşmesinin gerekliliğini özellikle vurgular (Bilgin 1980: 11, 21). Daha sonraki çalışmalarında da din eğitiminde kişisel görüşlerin ve siyasi bakış açılarının ötesinde bilimsel bilgi üretmenin önemini daima belirtir (Bilgin 1981: 473; Bilgin 1982: 157). Bilgin’in bu çalışmaları, İlahiyat öğrencilerine pedagoji eğitimi vermek üzere 1980’de Din Eğitimi Kürsüsünün kurulmasında, 1982’de ise Din Eğitimi Anabilim Dalı olmasında etkili olmuştur (Tosun 2009: 299).⁹

Beyza Bilgin 1980’li yıllarındaki çalışmalarında özellikle din eğitimi biliminin ne’liği üzerinde önemli yazılar yazmıştır. 1988 yılında yayımladığı “Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi” adlı çalışması, daha önceki çalışmalarında incelediği din eğitimi biliminin ne’liğini toplu halde ele alan ve örgün ve yaygın din eğitiminden örnekler içeren ilk çalışmadır. Din eğitimi alanında ilk ve öncü olarak kabul edilen bu çalışmada, öncelikle din eğitimi biliminin temel kavramları analiz edilmiştir. Daha sonra din eğitimi biliminin tanımı, amacı, önemi, görevleri, disiplinler arasındaki yeri, ilgili olduğu bilimler incelenmiştir. Eserin devam eden bölümlerinde din eğitimi biliminin metodolojisiyle örgün ve yaygın din eğitimi hem betimsel hem de eleştirel olarak incelenip değerlendirilmiştir. Bu çerçevede eserde, örgün ve yaygın din eğitiminin tarihsel arka planı, teorik çerçevesi ve tartışmaları, muhteva ve metotları incelenmiştir.

Bilgin, din eğitiminin bilimselliğini incelediği ilk çalışmalarında, din eğitimini evrensel bir disiplin olarak ele alır. Ancak din eğitimini evrensel bir disiplin olarak değerlendirdiği kadar aynı zamanda inanılan dinin eğitimi olarak da görür. Onun “Elli Bin Yıllık Bir Gün” (1992) ve “İslam ve Çocuk” (1987) gibi eserleriyle Kur’an’ı bir eğitim materyali olarak çalışmalarında kullanması bunun bir göstergesidir.

Beyza Bilgin, ilk çalışmalarından itibaren din eğitimi alanının tarihi, temel kavramları, problematikleri, yöntemleri üzerinde durmuştur. Böylece alanın üniversite içinde bilimselleşmesine ve kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamıştır (Geniş bilgi için bkz. Tosun 2019: 109-128). Din eğitiminin ne’liğiyle ilgili çalışmalarını örgün ve yaygın din eğitiminde uygulayarak örnekler vermiştir.¹⁰ Çalışmalarıyla kendisinden sonra gelen din eğitimcilerinin hem alanın bilimselliğini kavramlarında hem de alanın problematiklerini çalışmalarında öncü ve örnek olmuştur.

2.2. Örgün Din Eğitimi/Öğretimine Katkısı

Beyza Bilgin’in din eğitimiyle ilgili yaptığı ilk bilimsel çalışmalar, örgün din eğitimi özellikle de okullardaki din dersleriyle ilgilidir. Hoca, ilk ve ortaöğretim hayatı boyunca hiç din dersi okumamıştır. Onun öğretmenlik ve akademik hayata geçiş sürecinde ise din dersleri isteğe bağlı olarak okutulmuştur. Okulda din dersi okumamasının eksikliğini daima hissettiğini pek çok konferansında ve verdiği röportajda ifade etmiştir (Önder 1997: 103). Onun için İlahiyat fakültesine geçişinden itibaren bir din eğitimi bilimcisi olarak okulda din dersinin niçin ve nasıl yer alması gerektiği konusunda öncelikli olarak ilgilenmiştir. Özellikle 1973 yılında liselerde okutulan din bilgisi dersi-

nin durumunu araştırmak amacıyla Ankara'daki bazı liseleri ziyareti sırasında idareci, öğretmen ve öğrencilerle yaptığı görüşmeleri değerlendirdiği çalışmasında, Türkiye'de okulda din eğitimi ve öğretiminin önemli bir problem alanı oluşturduğunu ve konunun çok yönlü araştırılması gerektiğini gerekçeleriyle incelemiştir (Bilgin 1980). Okulda keyfiliğe terk edilmiş bir din dersini eleştiren ve "Türkiye'nin böyle bir lükse tahammülü var mıdır?" (Bilgin 1980: 13) sorusunu soran Bilgin'in, bundan sonraki çalışmalarının ana temasını din dersinin okulda/genel eğitimde yer almasının gerekliliği ve önemi oluşturur.

Beyza Bilgin'e göre eğitim, bireyin ihtiyaçlarının ve yeteneklerinin ancak belli bir toplumun kültürüne göre doyurulup geliştirilebilmesidir. Din ise en genel anlamıyla insan-Allah ilişkisidir. Din duygusu doğustandır ve inanıp bir dine bağlanmak insanın insanlık özelliklerindedir. Din, kültürü oluşturan en önemli öğelerdendir. Günümüzde eğitimin verildiği en önemli ve yaygın kurum okuldur. Okul, insanın bedensel, ruhsal, zihinsel vs. bütün ihtiyaç ve yeteneklerini, insanın bütünlüğünü bozmadan, dengeli bir biçimde doyurmak ve geliştirmekle görevlidir. Dolayısıyla okul, dini görmezlikten gelemez. Kuruluş amaç ve görevlerine uygun olarak dini, eğitim ve öğretime dahil etmek durumundadır. Bu bağlamda Bilgin, din eğitim ve öğretimini genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirir (Bilgin 1980: 14-15, 21). Onun okulda din dersinin yer alması konusundaki yaklaşımı pedagojiktir. Okul sistematığı içinde hedefleri belirlenmiş, eğitim felsefesi ve okulun genel amaçlarıyla bütünlüşmüş bağımsız bir din dersi ön görmektedir.

Bilgin'in okulda din dersleriyle ilgili ilk çalışmalarını yaptığı 70li yıllarda, okulda din dersi 1961 Anayasası'nın 19. maddesine göre isteğe bağlıdır. O, başlangıçta "İsteğe bağlılık şartının yorumu, din bilgisi dersinin amacını zedeleyici anlayışlara ve keyfi uygulamalara meydan vermeyecek açıklıkta yapılarak prensiplere bağlanmalı, bu prensipler yaygınlaştırılmalıdır." (Bilgin 1980: 152) ifadeleriyle dersin o günkü durumuyla ilgili keyfi uygulamalar olduğuna ve bunun olumsuz sonuçlarına değinir. Onun için "hem Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 'milletle fikir ve his tesanüdü' ilkesine hem de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın ruhuna aykırı biçimde 'keyfe bağlılık' olarak uygulanan" (Bilgin 1980: 12) isteğe bağlılık statüsünün, program geliştirme vb. çalışmalardan önce ele alınması gereken en önemli konu olduğunu ve bunun çözülmesi gerektiğini vurgular. Ancak ilk çalışmalarında okulda din dersinin statüsünü, isteğe bağlı ilkesine göre ele alıp değerlendiren Bilgin'in, gerek genel eğitimde din eğitiminin yeri ile ilgili fikir ve düşüncelerinden gerekse isteğe bağlılığın keyfilik olarak uygulanmasına yönelik getirdiği eleştirilerden

dersin statüsü ile ilgili yaklaşımının nihai tahlilde zorunluluktan yana olduğu görülür. Nitekim din bilgisi ve ahlak derslerinin, 1982 Anayasası'nın 24. maddesiyle birleştirilerek "Din Bilgisi ve Ahlak Dersleri" adıyla ilk ve orta-öğretimde okutulan zorunlu dersler haline getirilmesi sürecindeki etkin olarak bulunmuştur (Süreç hakkında geniş bilgi için bkz. Bilgin 2003a: 671-693). Beyza Bilgin, 1980 sonrası okulda din dersinin isteğe bağlı statüden zorunlu statüye getirilişi sürecinde önemli "pedagojik" katkılar sunmuştur. Bu konuda özellikle Milli Güvenlik Kurulu (M.G.K.) Genel Sekreterliği Din Eğitimi Komisyonu'nda din dersinin zorunluluğunun gerekçesi hakkında sunduğu aşağıdaki görüşleri belirtilmelidir:

"...Sözlerime, Atatürk'ün milleti yükselten maddî ve manevî kuvvetleri sadece ilim ve fen (teknik) olarak değil, ilim ve iman olarak, ilim ve imanı da maddî kuvvetlerin içinde mevcut olarak açıklamış olduğunu belirterek başladım... İsteğe bağlı Din dersi hem Atatürk ilkeleri hem onların özü olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu hem de İslam dininin kendisine aykırıydı, zararlı sonuçları toplumumuzca ve Devletimizce yaşanmıştı. Atatürk'ün, "Bizde ruhbanlık yoktur, hepimiz eşitiz ve dinimizin ahkâmını eşit olarak öğrenmeye mecburuz." direktifi yeni uygulamamıza yön vermeliydi. Din derslerinin okulların dışına atılmasının, okullarda seçmeli olarak okutulmasının ve bunların lâiklik ilkesine bağlanması alışkanlığının da tek doğru yol olamayacağını anlattım... Laikliğe rağmen Atatürk devrinde okullarda mecburi Din dersi okutulmuştu. Din dersinin okullardan niçin atıldığı ile ilgili bir belge de yoktu..." (Bilgin 2003a: 685-686).

Beyza Bilgin, komisyonda dersin isteğe bağlılıktan çıkarılıp niçin zorunlu olması gerektiği ile ilgili fikir ve düşüncelerini açıkladıktan sonra ders ile ilgili bazı tekliflerde de bulunmuştur. İlk teklif doğal olarak Din dersinin kamu vicdanını rahatsız eden isteğe bağlılık durumunun düzeltilerek, zorunlu olmasıdır. İkinci teklifi, 1974-1975 eğitim ve öğretim yılından itibaren uygulamaya konulan zorunlu ahlak dersleri ile ilgilidir. Ahlak dersi öğretmenlerinin konuları Felsefe dersine mi, Sosyoloji veya Psikoloji dersine mi yoksa Din dersine mi bağlı olarak mı işleyeceklerini bilemediklerini ifade eden Bilgin, Ahlak dersinin Din dersi ile birleştirilmesinin uygulamada rahatlık oluşturacağını belirtir. Üçüncü teklifi ise İlk Okulun ilk üç sınıfında da Din dersinin Hayat Bilgisi dersi içinde değil, müstakil olarak okutulmasıdır (Bilgin 2003a: 686-687).

Din derslerinin örgün eğitimde zorunlu statüye getiriliş süreci incelendiğinde Beyza Bilgin'in hem bilimsel çalışmalarıyla hem de çalışmalara aktif

olarak katılarak dersin zorunlu hale gelmesinde önemli katkılar sağladığı görülür. Onun içindir ki din derslerinin okulda zorunlu olması söz konusu olduğunda onu anmamak mümkün değildir.¹¹

Beyza Bilgin, din derslerinin anayasal olarak zorunlu hale gelişinden sonra öğretim programı geliştirme çalışmalarında da yer almıştır. Geliştirilen öğretim programına göre yazılan ders kitaplarının yazımında da bulunmuş ve ilkokul 5. sınıflar için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabını yazmıştır.

Bilgin'in örgün din eğitimine en önemli katkılarından biri de İlahiyat fakültelerinin öğretim programlarında pedagojik formasyon derslerinin zorunlu dersler arasında yer almasıdır. Bu katkısı, örgün eğitimde din öğretiminin yer alması ile doğrudan ilişkilidir. 1983-1984 öğretim yılından itibaren, yani Din Eğitimi Anabilim Dalı'nın kurulması ve Yüksek İslam Enstitülerinin fakültelere dönüştürülmesinden sonra İlahiyat Fakültesi öğretim programlarında Özel Öğretim Yöntemleri, Eğitim Sosyolojisi, Eğitim Psikolojisi gibi eğitimle ilgili dersler okutulmaya başlanmış ve bu derslerin program içindeki oranı yükselmiştir (Tosun 2009: 299-300). Bu gelişmeyle birlikte ilahiyat fakülteleri artık ilk ve ortaöğretime Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni ile İmam Hatip Lisesi meslek dersleri yetiştiren kurumlara dönüşmüştür. Bu gelişmeler, örgün din öğretiminde görev alan öğretmenlerin niteliğinin artırılmasını sağlamıştır. Yine Bilgin, din öğretimi özel öğretim yöntemleri konusunda yazdığı kitap ve makalelerle ve verdiği seminer ve konferanslarla da din öğretimi öğretmenlerinin yetiştirilme süreçlerine çok önemli katkılarda bulunmuştur.

2.3. Yaygın Din Eğitimine Katkısı

Beyza Bilgin, örgün din eğitimi yanında yaygın din eğitimi alanında da hem bilimsel çalışmalarıyla hem de bir yaygın din eğitimcisi olarak önemli katkılar sunmuştur. Yaygın din eğitimi alanında da ilkleri gerçekleştirmiş, yaptığı ve yaptırdığı çalışmalar daha sonrakiler için öncü olmuştur (Geniş bilgi için bkz. Uğurlu 2019: 225-251).

Beyza Bilgin'in yaygın din eğitimi alanına yaptığı ilk katkı, 1962 yılında başlayıp iki yıl devam ettirdiği fahri vaizliktir. O, bu görevle Türkiye'nin ilk kadın vaizi olmuştur. Vaizliği esnasında yaygın din eğitiminin en önemli mekânı olan camiye ve en önemli vasıtalarından biri olan vaaz faaliyetini yakından tanıma imkânı bulmuştur.

Beyza Bilgin akademisyenliği sürecinde de yaygın din eğitiminin bilimselleşmesi ve din eğitimi biliminin bir alt disiplini olarak yer almasında önem-

li katkılar sunmuştur. Yazdığı pek çok yazıda yaygın din eğitiminin problemlerine (Bilgin ve Selçuk 1991: 175), amaçlarına (Bilgin 1996: 171), önemine, hedef kitlesine, yöntemine vb. konularına (Bilgin ve Selçuk 1991: 135-139) değinmiştir. Yaygın din eğitimi faaliyetlerinin bilimsel araştırmaların verilerine göre planlanıp uygulanması için çaba harcamıştır. Onun bu konudaki çalışmaları özellikle 1980'li yıllarda ilahiyat fakültesinde verdiği derslerle başlamıştır. Din Eğitimi Anabilim Dalı bünyesindeki dersleri örgün ve yaygın din eğitimi alanını kapsayacak şekilde yapılandırmıştır. Derslerinde özellikle cami merkezli din eğitiminin teori ve pratiğini bütünleştirerek mezunların bu konuda bilgi ve beceri sahibi olmalarını amaçlamıştır (Bilgin ve Selçuk 1991: 173-175).

Bilgin, cami merkezli din eğitimde vaaz ve hutbelerin yanı sıra hem yetişkin hem de çocuk eğitiminde Kur'an-ı Kerim ve İlmihal öğretimi üzerinde de durmuş ve bunların amacı, içeriği ve yöntemi konusunda da önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Kur'an ve İlmihal öğretiminde amaçların günün koşulları ve değişimin göz önüne alınarak özellikle ezberden anlamaya yönelik yaklaşım ve çalışmaları önemlidir (Bilgin 1999a: 2). O, bu yaklaşımıyla yaygın din eğitimi sürecinden geçen bireylerin Kur'an'ı anlamalarını, karşılaştıkları dini problemlerle nasıl baş edebileceklerini, Allah ile ilişkilerinde kendi kendine karar verebilme, düşünme, anlama ve ayırt etme becerilerini geliştirmeyi hedeflemiştir (Bilgin 1995a: 137-139). Onun bu konudaki yaklaşımı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Kur'an kursları ile ilgili yapılan program geliştirme çalışmalarında, eğitim malzemelerinin hazırlanmasında yol gösterici olmuştur.

Yaygın din eğitiminin vaaz ve hutbe gibi geleneksel vasıtalarının önemini belirten, bunlarla ilgili problemlere ve yapılması gerekenlere değinen Bilgin, bu alanda günümüzün gerektirdiği farklı vasıtalara yönelmenin zorunluluğu ve önemini üzerinde de durmuştur (Bilgin 1995a: 139). Günümüzde yaygın din eğitiminde önem kazanan Dini Danışmanlık ve Rehberlik alanıyla ilgili 1990 yıllarda özellikle cami ve din görevlilerinin rehberlikleri, yetim ve kimsesiz çocuklar gibi özellikli gruplarla ilgili hem kendi yaptığı çalışmalar hem de danışmanlığını yaptığı tezlerle bu alanın Türkiye'de gelişmesinde ve bir disipline dönüşmesinde öncülük etmiştir.

Bilgin'in yaygın din eğitiminde üzerinde durduğu konulardan biri de okul öncesi ve okul çağındaki çocukların din eğitimidir. O, bu dönem çocuklarına hem ailede hem de camide verilecek din eğitiminin bilimsel araştırmaların verilerine dayalı profesyonel olarak yapılmasını önermiştir (Bilgin 1995a:

135). Hoca, okul öncesi çocukların dini ve ahlaki gelişimleri (Bilgin 1995b; Bilgin 1986a), dini kavram gelişimi (Bilgin 1986b), kullanılabilir yöntem ve öğretim materyalleri (Bilgin 1994) gibi konularda çalışmalar yapmış ve yaptırmıştır. Bu alanda İslam ve Çocuk (1987) kitabıyla başlayan çalışmaları daha sonra yazdığı iki kitapla somutlaşmıştır. Bunlardan biri Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda "Çocuklar İçin" adlı programda Kur'an-ı Kerim surelerinin tamamını kısaca tanıttığı yazılarının yer aldığı "Elli Bin Yıllık Bir Gün" (1992) adlı çalışmasıdır. Diğeri ise hikayelerden yararlanarak çocuklara dini öğretildiği "Beyza Teyze'den Hikayeler I-IV" (1993) adlı eseridir. Bu eserler çocuk eğitiminde amacın, içeriğin ve süreçte kullanılan dil ve yöntemin nasıl olması gerektiği ile ilgili alanındaki ilk örneklerdir.

Kitle iletişim araçlarını yaygın din eğitiminin en önemli vasıtalarından biri olarak kabul eden Beyza Bilgin, akademik hayatı boyunca kitle iletişim araçlarını toplumun her kesiminin din konularındaki bilgilendirilmesinde ve eğitiminde etkin bir şekilde kullanmıştır. Çeşitli gazetelerde yazdığı pek çok makalesi veya yaptığı ya da katıldığı programlarla halkın dini ve ahlaki konularda bilgilenebilmesi konusunda önemli katkılar sağlamıştır.

3. SONUÇ

Prof. Dr. Beyza Bilgin, Türkiye'de din eğitimi üzerine ilk bilimsel çalışmalar yapan, din eğitiminin bilimselleşmesinin önünü açan ve kurumsallaşmasını sağlayan kişidir. Onun din eğitimine yaptığı en önemli katkı, alana bilimsel zihniyet kazandırıp din eğitiminin bilim haline gelmesini sağlamasıdır.

Din eğitimi alanında bilimselliği önceleyen Bilgin, örgün ve yaygın din eğitimini bütün boyutlarıyla ele alıp incelemiştir. Her iki alanın amaçları, içeriği, hedef kitlesi, yöntemleri vb. üzerinde önemli eserler vermiştir. Çalışmalarında bilimsellikten asla taviz vermemiştir. Özellikle geleneği bilinmesi ve geliştirilmesi gereken bir birikim olarak değerlendiren Bilgin, bu süreçte din eğitimi alanında yeni yöntemler geliştirilmesi gerektiğini vurgulamış ve bunun öncülüğünü de yapmıştır. Onun Kur'an'ın anlaşılabilir olarak okunması hedefinden başlayan yolculuğunun ürünü olan çalışmalar, örgün ve yaygın din eğitimine yeni bir yaklaşımı da beraberinde getirmiştir.

Bilgin, teorisini ürettiği din eğitimi ile ilgili çalışmalarını uygulamaya da yansıtmış bir akademisyendir. Çocuklar ve yetişkinler için yazdığı eserler, verdiği konferanslar, radyo konuşmaları, televizyon programları onun din eğitimine yaklaşımının uygulamaya yansayan somut örnekleridir.

Yazdığı eserlerde din eğitimi alanının sorunlarını önceden görmesi ve bu konularda farkındalık oluşturması daha sonra gelen din eğitimi bilimcilerine bir ufuk açmıştır. Din eğitiminde yapılan ilk araştırmaların problematikleri onun eserlerinde vurgulanan konulardır. Örneğin, yaygın din eğitiminin amaçlarını, araçlarını, içeriğini, özelliklerini ve sorunlarını irdeleyen Bilgin'in danışmanlığını yürüttüğü tezler ele alındığında bu problematiklerin alanda yürütülen ilk müstakil çalışmalarda tartışıldığı görülmektedir (Uğurlu 2019). Özellikle din eğitimi anabilim dalını kurması alanın kurumsallaşmasını ve din eğitiminde bir geleneğin oluşmasını sağlamıştır. Diğer yandan din eğitimi ile ilgili çalışmalarının yanı sıra özellikle kadın konusunda yaptığı çalışmalarıyla ilahiyat alanına da önemli katkılar sağlamıştır.¹²

Beyza Bilgin Türkiye'nin yanı sıra uluslararası bilim dünyasında da tanınan bir akademisyendir. Özellikle Almanya'daki din eğitimi ve buralardaki Müslümanların din eğitimi ve problemleri, kültürlerarası eğitim gibi konularda pek çok çalışma yapan Prof. Dr. Beyza Bilgin, 2004 yılında Almanya Federal Cumhuriyeti 1. Sınıf Liyakat Nişanı, 2005 yılında ise İstanbul Kültür Üniversitesi "Eğitim Dalında 2005 Yılı'nın Yürekli Kadını" ödülünü almıştır.

Prof. Dr. Beyza Bilgin, Türkiye'de din eğitiminin temel taşıdır. Alanı bilimselleştiren, kurumsallaştıran ve geleneğinin oluşmasını sağlayan kişidir. Ürettiği bilgiyi uygulamaya yansıtan, hedef kitleye uygun eserler veren, yeniliklere açık, alanın sorunlarını önceden öngörebilen ve bunlara yönelik çözümler üreten bir din eğitimcisi, din eğitimi bilimcisi ve ilahiyatçıdır.

Notlar:

- 1 Bu kısımdaki bilgiler, Prof. Dr. Beyza Bilgin hocamızla 15.09. 2020 tarihinde yapılan mülakattan alınmıştır.
- 2 Beyza Bilgin'in din ile ilgili konulara ilgisi, lise yıllarında özellikle felsefe hocasının İslam filozoflarından, tasavvuftan vb. konulardan bahsetmesiyle başlamıştır. Hoca bununla ilgili olarak şöyle der: "Lisede okurken din dersi öğretim programında yoktu. Derslerde din ile ilgili konulardan ilk defa felsefe hocamız bahsetmişti. Bize bazı İslam filozoflarının görüşlerinden, tasavvuftan, din ile ilgili çeşitli konulardan söz etti. Anlattıkları fazlasıyla ilgi ve dikkatimi çekti. 'Niçin bu konularda, hayat üzerinde yorum yapan müstakil bir dersimiz yok.' diye düşündüm. İlahiyat Fakültesi'nde okutulan konuları öğrenince 'Tamam ben okuyacağım fakülteyi buldum.' dedim. İnançın kaynağı, gücü, dinlerin çokluğu yani genel din olayı ile ilgili ortaöğretimde alamadığım bilgileri burada öğrenebilecektim."
- 3 İlahiyat Fakültesini Pekiyi derece ile bitiren Beyza Hoca, "Fakülteye girerken beklentim, beni Kur'an ile doğrudan tanıştırmasıydı. Fakülteden umduğumu bulan bir kişi olarak mezun oldum. İlahiyat Fakültesi'nde öğrendiğim bilgiler ve oradan aldığım anahtarla hep ilerlemeye çalıştım." ifadeleriyle Fakültenin ve aldığı eğitimin önemini belirtir.
- 4 Beyza Hoca müftülük görevinin yanı sıra Ankara İmam-Hatip Okulu'nda Arapça derslerine de giren Dr. Lütfi Doğan'ın şu sözleri üzerine hanımlara vaaz etmeye karar verdiğini söyler:

- “Bir kadının vaaz etmesinde dinen hiçbir engel ve sakınca yoktur. Sadece kızları okutmayı, meslek sahibi etmemeyi prensip olarak kabul eden bir politika ile kızlar tahsil yapamışlar, tahsil yapamayınca görev de alamamışlar, din görevlisi de olamamışlardır. Sen bu alanda yüksek tahsil yapmışsın. Güzel de konuşuyorsun. Hanımların senin gibi yetişmiş eğitilmiş kendi cinslerinden vaizlere ihtiyacı var.”
- 5 Beyza Bilgin, mezuniyetinden beş yıl sonra üniversiteye geçişi ile ilgili şu değerlendirmeyi yapar: “Asistanlık kadrosu açılınca müracaat ettim. Sınava girip kazandım. Başlangıçta üniversiteye çok geç girdiğimi düşündüm. Çünkü “Eğer mezun olduğumda girmiş olsaydım çoktan doktoramı tamamlardım.” diye düşündüm. Oysa daha sonra anladım ki öğretmenlik ve vaizlik yapmak bana çok şey kazandırmıştı. Bu süreçte elde ettiğim bilgi ve tecrübeden daha sonraki yıllarda çok yararlandım.”
- 6 Beyza Bilgin, o dönemde din eğitimi doçentlik müracaat alanlarından olmadığı için Eğitimde Program Geliştirme ve Öğretim dalından doçent unvanı aldı.
- 7 Prof. Dr. Beyza Bilgin’in eğitsel, insani ve akademik yönlerinin, yetiştirmiş olduğu akademisyenlerin/öğrencilerin görüşlerinden hareketle betimlendiği çalışma için Bkz. Çapcıoğlu 2019.
- 8 Prof. Dr. Beyza Bilgin’in hayatı ve din eğitimi alanına yönelik yaptığı katkılarla ilgili tez ve makaleler yazılmıştır: Mustafa Önder (1997), Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi; Mustafa Öcal (2008), “Prof. Dr. Beyza Bilgin”, Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat I-III içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat (II, 349-406); Alpaslan Durmuş (2003), “Türk Din Eğitiminde Öncü Bir İsim: Beyza Bilgin”, Değerler Eğitimi Dergisi, I (3), 145-167. Beyza Bilgin ile ilgili en geniş çalışma adına çıkarılan Armağan kitaptır: Prof. Dr. Beyza Bilgin’e Armağan (2019). Ed. Mualla Selçuk-Cemal Tosun-Recai Doğan. Ankara: Grafiker Yayınları.
- 9 Din Eğitimi Anabilim Dalı’nın İlahiyat Fakültelerinde yer almasıyla birlikte bu alanda pek çok öğretim elemanı yetişmiş, din eğitiminin neliği, tarihi, örgün ve yaygın din eğitimi ile ilgili pek çok çalışma yapılmasına katkı sağlamıştır. Din eğitimi anabilim dalındaki bilimsel gelişmeler için bkz. Tosun 2009: 300-303.
- 10 Örneğin Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri (1991) örgün, Beyza Teyzedden Hikâyeler I-IV (1993) yaygın din eğitimi alanındaki önemli çalışmalarıdır.
- 11 Beyza Bilgin, örgün eğitimde din derslerinin zorunluluğu yanında hangi modele dayalı olarak öğrenme öğretme sürecinin düzenlenmesi ile ilgili olarak da önemli katkılar sunmuştur (Geniş bilgi için bkz. Bilgin 1995a: 61-63, 101-102; Bilgin 1999a: 25 vd.; Bilgin 1999b: 2 vd.) .
- 12 Prof. Dr. Beyza Bilgin’in “Kadın” temasını işlediği örnek çalışmalar için bkz. Bilgin 1989; 1997; 2003b; 2014.

Kaynakça/References

- Aşıkoğlu, N. Y. (1994). “Din Eğitimi Bilimi’nin Türkiye’de Bağımsız Bir Bilimsel Disiplin Olarak Doğuşu ve Gelişimi”. *Diyanet İlmî Dergi*. 30(3): 85-92.
- Bilgin, B. (1980). *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Bilgin, B. (1981). “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 24: 469-483.
- Bilgin, B. (1982). “İlkokullarda Din Bilgisi Dersleri”. *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*. 5:157-166.

- Bilgin, B. (1986a). "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Din Duygusu". Okul Öncesi Eğitim Dergisi. 30:4-13.
- Bilgin, B. (1986b). "Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dini Kavramlar". Din Öğretimi Dergisi. 8- 9: 21-29.
- Bilgin, B. (1989). "Atatürk ve Türk Kadını". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 31: 85-94.
- Bilgin, B. (1994). "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler". Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi. 1:51-74.
- Bilgin, B. (1995a). Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi. Ankara: Yeni Çizgi Yayınları.
- Bilgin, B. (1995b). "Çocuklarımızın Duyguları ve Duaları". Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi. 2:69-78.
- Bilgin, B. (1996). "İrşatta Evrensel Sorumluluk". I. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri . Ed. A. Güney ve diğerleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları :171-179.
- Bilgin, B. (1997). "İslam'da ve Türkiye'de Kadınlar". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 36: 29-43.
- Bilgin, B. (1999a). "İslam'ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Cumhuriyet'in 75. Yıl Özel Sayı): 9-54.
- Bilgin, B. (1999b). "Mezhepler ve Dinler Arası Eğitim ve İşbirliği". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 39: 1-25.
- Bilgin, B. (2003a). "1980 Sonrası Türkiye'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Zorunlu Oluşu ve Program Anlayışları". Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Bildiri ve Tartışmalar. Ankara: MEB Yayınları: 671-693.
- Bilgin, B. (2003b). "Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan Kadınlarla İlgili Problemler ve Çözüm Yolları"II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, I: 245-253. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bilgin, B. (2014). İslam'da Kadının Rolü Türkiye'de Kadın. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Bilgin, B. & Selçuk, M. (1991). Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri. Ankara: Akid Yayınları.
- Çapcıoğlu, F. (2019). "Öğrencilerin Gözünden Prof. Dr. Beyza Bilgin: Hocaların Hocası". Prof. Dr. Beyza Bilgin'e Armağan. Ed. M. Selçuk, C. Tosun ve R. Doğan. Ankara: Grafiker Yayınları: 49-83.
- Önder, M. (1997). Prof. Dr. Beyza Bilgin ve Din Eğitiminde Yeni Yöntem Çalışmaları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Tosun, C. (2009). "Bir Anabilim Dalı Olarak Türkiye'de Din Eğitiminin Doğuşu, Gelişmesi ve Alanına Katkıları". Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi. 2 (1): 293-303.
- Tosun, C. (2019). "Din Eğitiminin Bilimselleşmesi ve Prof. Dr. Beyza Bilgin". Prof. Dr. Beyza Bilgin'e Armağan. Ed. M. Selçuk, C. Tosun ve R. Doğan. Ankara: Grafiker Yayınları:109-128.
- Uğurlu, H. S. (2019). "Prof. Dr. Beyza Bilgin'in Yaygın Din Eğitimi Ufku". Prof. Dr. Beyza Bilgin'e Armağan. Ed. M. Selçuk, C. Tosun ve R. Doğan. Ankara: Grafiker Yayınları:225-251.